

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

ШЕСТАК МАКСИМ ЛЕОНІДОВИЧ

УДК 334.7:504.062:630.9

**ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЛІСОКОРИСТУВАННЯ
НА ЗАСАДАХ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА**

08.00.06 «Економіка природокористування
та охорони навколишнього середовища»

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано в Національному університеті біоресурсів і природокористування України Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник доктор економічних наук, доцент
Карпук Анатолій Іванович,
Відокремлений підрозділ
Національного університету біоресурсів
і природокористування України
«Боярська лісова дослідна станція»,
директор

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Антоненко Ірина Ярославівна,
Національний університет харчових технологій,
професор кафедри туристичного та готельного бізнесу

кандидат економічних наук
Демидюк Сергій Максимович,
Приватний вищий навчальний заклад
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»,
доцент кафедри менеджменту

Захист відбудеться «26» червня 2017 року о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.004.20 у Національному університеті біоресурсів і природокористування України за адресою: 03041, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 15, навчальний корпус № 3, кімната 301

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Національного університету біоресурсів і природокористування України за адресою: 03041, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 13, навчальний корпус № 4, кімната 41а

Автореферат розіслано «   » травня 2017 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. В. Паламарчук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Підвищення еколого-економічної ефективності лісокористування є важливою передумовою розвитку всіх ланок лісового сектору. Особливо це актуально для багатолісних районів, де лісогосподарська діяльність є базою господарського комплексу та соціально-економічного піднесення. У зв'язку з вагомістю сфери лісокористування для розширеного відтворення ресурсно-виробничого потенціалу окремих регіонів і населених пунктів необхідно застосовувати всі резерви збільшення не лише економічної (прибутковості діяльності, питомої ваги продукції з високою часткою доданої вартості, матеріаловіддачі залучення лісових ресурсів у господарський оборот), а й екологічної ефективності (зменшення втрат лісосировини, покращення використання відходів лісосічного виробництва, локалізації лісових пожеж, нарощення асиміляційного потенціалу) господарського освоєння лісових ресурсів. Це сприятиме зростанню дієвості впливу лісогосподарського чинника на темпи соціально-економічного розвитку та упередженню проявів розбалансованого й нераціонального лісокористування.

На тлі загострення кризових явищ в національній економіці та інституціональних обмежень, які пов'язані з домінуванням державної форми власності на лісові блага й лісогосподарські активи, виникає потреба в диверсифікації засобів та інструментів лісокористування. Виходячи з ресурсних та організаційних можливостей, необхідно формувати інституціональне підґрунтя й методологічне забезпечення встановлення партнерських відносин між власниками лісових благ, постійними лісокористувачами та суб'єктами приватного лісогосподарського підприємництва. За таких умов рівень еколого-економічної ефективності лісокористування значною мірою визначатиметься не тільки природно-ресурсними та виробничо-технічними чинниками, а й результативністю поєднання потенціалу державного сектору в лісогосподарській діяльності та суб'єктів приватного підприємництва.

Проблематика підвищення еколого-економічної ефективності лісокористування на основі зазначеного партнерства достатньо широко висвітлена в працях вітчизняних учених: І. Антоненко, А. Бобка, Н. Василик, О. Голуба, В. Голяна, С. Демидюка, О. Дребот, Я. Дяченка, Н. Зіновчук, А. Карпука, Я. Ковалю, І. Лицура, Є. Мішеніна, Г. Мішеніної, О. Олійничук, В. Полюги, М. Римара, С. Рогач, О. Сакаль, О. Фурдичка, М. Хвесика, М. Шершуна, С. Шкарлета, О. Шубалого, І. Ярової. Але поза увагою залишається ідентифікація форм державно-приватного партнерства для окремих видів лісогосподарської діяльності, узгодження зв'язку регіональних пріоритетів безперервного та невиснажливого лісокористування з можливістю імплементації партнерських відносин між постійними лісокористувачами та суб'єктами приватного лісогосподарського підприємництва. Саме необхідність розроблення напрямів підвищення еколого-економічної ефективності лісокористування на основі впровадження конкретних форм державно-приватного партнерства зумовила вибір теми, мети та завдань дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота безпосередньо пов'язана з тематикою наукових досліджень Національного університету біоресурсів і природокористування України, зокрема темою «Проблеми сталого використання лісових ресурсів в умовах глобальних змін клімату» (номер державної реєстрації 0114U000651), в межах якої здобувачем виявлено основні тренди відтворення лісоресурсного потенціалу України; Державної установи «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України» за темами: «Засади формування господарських систем на базі природно-ресурсних комплексів» (номер державної реєстрації 0113U005670), де здобувачем розроблено методологічні підходи до оцінювання еколого-економічної ефективності лісокористування, та «Формування фінансово-економічного механізму управління територіальними природно-господарськими комплексами» (номер державної реєстрації 0114U000876), згідно з якою запропоновано перспективні напрями впровадження угод державно-приватного партнерства в окремі види лісогосподарської діяльності.

Мета та завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи – розроблення теоретико-методологічних засад та практичних рекомендацій щодо підвищення еколого-економічної ефективності лісокористування на основі інституціоналізації угод державно-приватного партнерства.

Для досягнення зазначеної мети у процесі дослідження вирішувалися такі основні завдання:

- розкрити зміст і резерви підвищення еколого-економічної ефективності лісокористування;
- виявити особливості й різновиди та сформувані механізм імплементації інститутів державно-приватного партнерства у сфері лісокористування;
- проаналізувати основні показники еколого-економічної ефективності лісокористування у багатолісному регіоні;
- виконати інтегральну оцінку ефективності функціонування постійних лісокористувачів регіону;
- обґрунтувати напрями зростання еколого-економічної ефективності лісокористування;
- сформувані концептуальні основи регулювання державно-приватного партнерства в лісокористуванні;
- визначити регіональні пріоритети ефективного лісокористування на основі розвитку державно-приватних партнерських відносин;
- розробити механізм підвищення еколого-економічної ефективності використання лісосічних відходів та відходів деревообробки в умовах державно-приватного партнерства.

Об'єкт дослідження – процес підвищення еколого-економічної ефективності лісокористування на засадах державно-приватного партнерства.

Предмет дослідження – теоретико-методологічні основи та прикладні аспекти зростання еколого-економічної ефективності лісокористування шляхом налагодження партнерських відносин між постійними лісокористувачами, територіальними громадами та суб'єктами приватного підприємництва.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою методології дисертаційного дослідження є фундаментальні положення економіки природокористування та екологічного менеджменту, а також сучасні концепції інституціональної теорії.

Для досягнення поставленої мети й вирішення завдань використано загальні та спеціальні наукові методи: аксіоматичний – для розкриття змісту категорії еколого-економічна ефективність лісокористування; індексний – для розрахунку індивідуальних та інтегральних індексів рівня еколого-економічної ефективності лісокористування; графічний – для відображення основних тенденцій лісокористування і розвитку лісового господарства; системного аналізу – для ідентифікації всіх можливих форм державно-приватного партнерства з метою імплементації в лісоресурсну сферу; абстрактно-логічного – для вибору найбільш прийнятної форми державно-приватного партнерства щодо окремого виду лісогосподарської діяльності.

Наукова новизна одержаних результатів. У дисертаційній роботі вирішено важливе науково-прикладне завдання – розроблення теоретико-методологічних засад підвищення еколого-економічної ефективності лісокористування на засадах державно-приватного партнерства. Основні наукові результати дослідження, які характеризуються новизною та виносяться на захист, полягають у наступному:

– *вперше* сформовано організаційно-економічні засади впровадження угод державно-приватного партнерства у сферу лісокористування, які передбачають віднесення лісових та лісогосподарських активів до сфери застосування партнерських відносин, ідентифікацію форм партнерської взаємодії, специфікацію державних та приватних партнерів, виходячи з рівня інституціонального забезпечення та виробничих передумов господарського освоєння лісосировинного потенціалу та несировинних якостей лісу;

удосконалено:

– теоретико-методологічні засади еколого-економічної ефективності лісокористування, що, на відміну від існуючих, розглядають її як комплексне поняття, котре передбачає пошук оптимальних (із позицій збереження якісних та кількісних характеристик екосистем і прагнень лісокористувачів до максимізації прибутку) господарських рішень, які забезпечать комплексне, раціональне та невиснажливе використання обмежених ресурсів лісу на всіх стадіях відтворювального процесу, що дасть змогу максимізувати вигоди на основі узгодження національних, регіональних та локальних пріоритетів лісокористування;

– методичний підхід до порівняльної оцінки рівня еколого-економічної ефективності лісокористування, який, на відміну від наявних, передбачає поетапний розрахунок індивідуальних, групових та інтегральних індексів за системою критеріїв і показників, зокрема ефективність лісогосподарської, деревообробної, фінансово-економічної, бюджетоутворюючої та соціальної діяльності постійних лісокористувачів, що є основою для подальшого обґрунтування базових положень стратегії зростання рівня ефективності лісокористування з урахуванням ресурсних обмежень;

– систему регулювання партнерських відносин у лісовому господарстві, котра, на відміну від традиційних, ураховує форму таких відносин (передача прав тимчасового користування лісовими та лісогосподарськими активами або входження державних та приватних партнерів у статутні та нестатутні лісогосподарські об'єднання) і передбачає застосування додаткових видів плати за використання окремих складових лісоресурсного потенціалу;

– теоретичний підхід до визначення напрямів підвищення еколого-економічної ефективності лісокористування в сучасних умовах, який, на відміну від загальноприйнятого, враховує особливості лібералізації ринку лісопродукції і пов'язаний з диверсифікацією лісогосподарської діяльності, забезпеченням комплексного використання лісоресурсного потенціалу, удосконаленням виробничо-технічної бази лісозаготівель та лісопереробки, кооперацією із суб'єктами аграрного підприємництва, удосконаленням системи просування лісопродукції та лісових послуг на міжнародний, національний та регіональний ринки;

набули подальшого розвитку:

– класифікація резервів підвищення еколого-економічної ефективності лісокористування в умовах поглиблення інституціональних перетворень у лісоресурсній сфері, згідно з якою до них належать: розширення площі земель лісогосподарського призначення, нарощення обсягів та зменшення втрат лісосировини, збільшення масштабів рекреаційного лісокористування, екологізація лісогосподарської діяльності;

– регіональні пріоритети зростання ефективності лісокористування у багатолісному регіоні, які враховують рівень лісозабезпеченості, базуються на результатах порівняльної оцінки результатів діяльності державних лісгосподарських підприємств і передбачають інституціоналізацію різноманітних моделей укладання угод держано-приватного партнерства між постійними лісокористувачами та підприємницькими структурами;

– механізм підвищення еколого-економічної ефективності використання лісосічних відходів та відходів деревообробки, котрий включає формування державно-приватного партнерства кластерного типу за участю державних і малих форм лісгосподарського підприємництва, суб'єктів деревообробного бізнесу, підприємств із виробництва паливних деревних ресурсів, що сприятиме зменшенню втрат лісосировини та підвищенню рівня капіталізації лісових активів.

Практичне значення одержаних результатів. Теоретичні положення, висновки і пропозиції, викладені в дисертаційній роботі розкривають напрями підвищення еколого-економічної ефективності лісокористування на засадах державно-приватного партнерства. Рекомендації щодо укладання таких угод між державними лісгосподарськими підприємствами та приватними суб'єктами про використання неліквідної деревини та відходів лісосічного виробництва, знайшли практичне застосування в діяльності Департаменту агропромислового розвитку Волинської обласної державної адміністрації (довідка № 1224/17/-15 від 17.06.2015 р.); напрацювання щодо виявлення резервів підвищення еколого-економічної ефективності лісокористування –

Черкаського обласного управління лісового та мисливського господарства при розробленні стратегічних напрямів господарського освоєння лісоресурсного потенціалу та підвищення рівня комплексності використання деревних та недеревних ресурсів (довідка № 1174101 від 18.11.2015 р.); дослідження позитивного іноземного досвіду укладання угод державно-приватного партнерства у лісоресурсній сфері, розрахунок показників еколого-економічної ефективності лісокористування, формування моделей партнерських відносин, побудова матриці імплементації угод державно-приватного партнерства в окремих сегментах лісового господарства – Державної установи «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України» (довідка № 01-11/167 від 10.06.2015 р.); розробки пов'язані з упровадженням угод державно-приватного партнерства в систему відносин між постійними лісокористувачами та підприємницькими структурами і регуляторним впливом Державного агентства лісових ресурсів України щодо користування лісовими та лісогосподарськими активами на тимчасовій основі – у процесі викладання дисципліни «Економіка лісового і садово-паркового господарства» в Національному університеті біоресурсів і природокористування України (акт № 7 від 30.11.2015 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, в якій викладено авторський підхід до вирішення важливого наукового завдання – розроблення теоретико-методологічних засад підвищення еколого-економічної ефективності лісокористування на основі державно-приватного партнерства в умовах поглиблення інституціональних перетворень у лісоресурсній сфері. Наукові положення, висновки та рекомендації, які виносяться на захист, одержані здобувачем самостійно. Із наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертації використано лише ті ідеї та положення, які є результатом особистих досліджень.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові результати дисертаційного дослідження апробовано на науково-практичних конференціях різного рівня, а саме: Міжнародній науково-практичній конференції «Інноваційні наукові технології: передовий світовий досвід» (м. Кіровоград, 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Збалансоване природокористування: традиції та інновації» (м. Київ, 2014 р.); Х Всеукраїнській науково-практичній конференції «Становлення і розвиток української державності» (м. Київ, 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Принципи нової економіки України та формування її фінансово-інвестиційної основи» (м. Дніпропетровськ, 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції для студентів, аспірантів і молодих учених «Проблеми фінансово-економічного розвитку підприємницької діяльності» (м. Київ, 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток нової економічної системи на світовому, державному та регіональному рівнях» (м. Львів, 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасний стан лісопірологічних досліджень та охорони лісів у Чорноморському та Східноєвропейському регіонах» (м. Одеса, 2015 р.); Міжнародній науково-

практичній конференції «Модернізація управління національною економікою» (м. Київ, 2016 р.).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження висвітлено у 19 наукових працях, з яких колективна монографія, 12 статей у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз даних, 6 тез наукових доповідей.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 234 сторінки комп'ютерного тексту. Робота містить 7 таблиць, 50 рисунків та 9 додатків. Список використаних джерел налічує 177 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** розкрито актуальність теми, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, відображено особистий внесок здобувача.

У першому розділі «**Теоретико-методологічні засади дослідження еколого-економічної ефективності лісокористування**» розкрито зміст поняття еколого-економічної ефективності лісокористування, сформовано методичні засади її оцінки, виявлено передумови імплементації державно-приватного партнерства в лісове господарство як базової детермінанти підвищення такої ефективності.

З'ясовано, що еколого-економічна ефективність лісокористування є комплексним поняттям, яке передбачає пошук оптимальних варіантів господарських рішень, котрі забезпечать системне, раціональне та невиснажливе використання обмежених ресурсів лісу на всіх стадіях відтворювального процесу, що сприятиме отриманню максимальних прибутків шляхом узгодження пріоритетів лісокористування на національному, регіональному та локальному рівнях.

Встановлено, що підвищення еколого-економічної ефективності лісокористування залежить від використання кількох груп резервів, а саме: розширення площі земель лісогосподарського призначення та рекреаційного лісокористування, нарощення обсягів та зменшення втрат лісосировини, екологізації лісокористування. Збільшення площі земель лісогосподарського призначення досягається за рахунок заліснення малопродуктивних земель та неугідь. Резервами нарощення обсягів та зменшення втрат лісосировини визначено: упровадження сучасних технологій заготівлі й транспортування деревини; забезпечення безвідходної переробки неліквідної деревини та порубкових решток; поглиблення переробки низькосортної деревини; збільшення питомої ваги продукції з високою часткою доданої вартості; удосконалення організації побічного лісокористування.

Установлено, що розширення масштабів рекреаційного лісокористування можливе внаслідок підвищення результативності використання несировинних якостей лісу. Вагомим резервом підвищення рівня еколого-економічної

ефективності названо екологізацію лісгосподарської діяльності, зокрема: сертифікацію лісів та ланцюгів поставок деревини за міжнародними системами підтвердження відповідності управління лісами й лісокористуванням засадам сталого розвитку; розроблення стратегічних пріоритетів такого управління з урахування вимог природоохоронних директив Європейського Союзу; формування інтегрованих систем управління природними ресурсами в зонах природної ренатуралізації.

Доведено, що важливою інституціональною передумовою зростання еколого-економічної ефективності лісокористування є впровадження угод державно-приватного партнерства. Розроблено організаційно-економічні засади їх імплементації у сферу лісового господарства (рис. 1).

Рис. 1. Організаційно-економічні засади імплементації інститутів державно-приватного партнерства у сферу лісового господарства (розроблено автором)

Обґрунтовано, що з метою поширення державно-приватного партнерства у сфері лісокористування необхідно розробити механізм імплементації цієї форми підприємництва через внесення змін і доповнень до Закону України «Про державно-приватне партнерство», зокрема в частині розширення сфер застосування партнерських відносин між державою (територіальною громадою)

та суб'єктами підприємницької діяльності, визначення всіх можливих форм такого партнерства, а також переліку державних і приватних партнерів.

У другому розділі **«Аналіз та оцінка еколого-економічної ефективності лісокористування»** визначено основні тенденції та закономірності відтворення, використання й охорони лісових ресурсів в Україні, проаналізовано показники еколого-економічної ефективності лісокористування у багатолісному регіоні, здійснено інтегральну оцінку результативності функціонування державних лісогосподарських підприємств.

У процесі аналізу еколого-економічної ефективності діяльності лісового комплексу загалом та його господарських ланок зокрема виявлено тенденцію збільшення обсягів заготівлі ліквідної деревини протягом останніх 20 років, що не прискорило темпи зростання обсягів продукції лісового господарства у порівняних цінах у зв'язку з ресурсною орієнтацією лісогосподарського виробництва та переважанням продукції з низьким рівнем доданої вартості.

Обґрунтовано безпосередній зв'язок фінансових можливостей державних лісогосподарських підприємств, що є постійними лісокористувачами, стосовно нарощення обсягів лісозаготівель та лісовідтворення із макроекономічною ситуацією в країні. За таких умов підвищення еколого-економічної ефективності лісокористування залежить від диверсифікації форм та методів інвестування лісогосподарських і лісоохоронних проектів.

Розкрито значні резерви підвищення еколого-економічної ефективності лісокористування у багатолісних регіонах, зокрема Волинській області. Проаналізовано основні показники діяльності лісокористувачів, які перебувають у сфері підпорядкування Волинського обласного управління лісового та мисливського господарства впродовж 2011–2015 рр. (табл. 1) і сформувано висновок про збільшення обсягів заготівлі в межах встановлених лімітів лісосічного фонду. Це пов'язано із зростанням попиту переважно на внутрішньому ринку, адже питома вага експорту деревини в круглому вигляді протягом останніх трьох років змінювалася у межах 24–27 %, а частка переробки деревини від обсягу лісозаготівлі навіть зменшилася – з 29 % (2013 р.) до 24 % (2015 р.). При цьому зафіксовано зростання рентабельності лісопромислової продукції відповідно з 9,6 до 44,1 %.

Аргументовано, що стрімке збільшення прибутковості державних лісогосподарських підприємств у 2014–2015 рр. значною мірою пов'язане з обмеженням обсягів лісозаготівлі деревини сторонніми приватними підприємницькими структурами, чому сприяло також внесення обмежуючих поправок до податкового законодавства.

Виявлено, що переробні підрозділи державних лісогосподарських підприємств Волинської області орієнтовані переважно на виробництво продукції з низьким ступенем доданої вартості, зокрема виготовлення європіддонів на експорт та широкого асортименту пиломатеріалів для внутрішнього ринку. Перспективним напрямом активізації державно-приватного партнерства визначено поглиблену переробку лісосічних відходів та відходів деревообробки, середньорічний обсяг яких у регіоні перевищує 100–120 тис. м³.

**Основні економічні показники ефективності функціонування
лісогосподарських підприємств Волинського обласного управління
лісового та мисливського господарства, 2011–2015 рр.***

Вид діяльності	2011	2012	2013	2014	2015
Лісогосподарська					
Заготовлено деревини всього, тис. м ³	758,2	767,9	815	1015,8	1050,7
Заготовлено деревини суб'єктами підприємницької діяльності, тис. м ³	628,3	757,6	745,1	738,1	504,3
Питома вага реалізації на експорт, %	22,4	18,1	24,5	27,3	25,5
Рентабельність заготівлі лісопродукції від усіх видів рубок, %	26,9	29,6	26,1	17,8	28,8
Лісопромислова					
Частка переробки деревини від обсягу заготівлі, %	21,3	27,6	29,0	21,7	24,0
Вироблено продукції у розрахунку з 1 м ³ переробленої деревини, грн	448	483	501	630	952
Рентабельність лісопромислової продукції, %	12,1	11,7	9,6	25,2	44,1
Фінансово-економічна					
Рентабельність продажу, %	1,2	1,4	1,3	3,4	12,2
Рентабельність усієї діяльності, %	1,2	1,4	1,2	3,3	13,1
Бюджетоутворююча					
Сплачено податків і зборів до зведеного бюджету, млн грн	26,4	26,5	28,9	61,8	124,5
Соціальна					
Середньооблікова чисельність штатних працівників, осіб	1815	1704	1683	2126	2624
Середньомісячна заробітна плата, грн	2653	3022	3198	3198	4656

Примітка. *Розроблено автором за даними Волинського обласного управління лісового та мисливського господарства

Розроблено методичний підхід до виконання порівняльної індексної оцінки ефективності діяльності та групування за її рівнем сукупності однорідних лісогосподарських підприємств у межах багатолісного регіону на основі розрахунку індексів лісогосподарської, деревообробної, фінансово-економічної, бюджетоутворюючої та соціальної ефективності, а також інтегрального індексу. Також запропоновано здійснювати порівняльну оцінку та групування державних лісогосподарських підприємств за рівнями лісозабезпеченості та ефективності їх діяльності (рис. 2), що дасть змогу проводити внутрішньо-груповий аналіз та оцінку резервів підвищення рівня їх ефективності.

За результатами оцінки визначено найефективнішою практично за всіма критеріями діяльність Маневицького держлісгоспу й порівняно низький рівень еколого-економічної ефективності решти підприємств, причому не виявлено чіткого взаємозв'язку цих показників із лісозабезпеченістю. Наголошено на необхідності особливої уваги на підвищенні результативності діяльності

Старовижівського держлісгоспу, а також вивчення позитивного досвіду в цьому аспекті ДП «Поліське ЛГ».

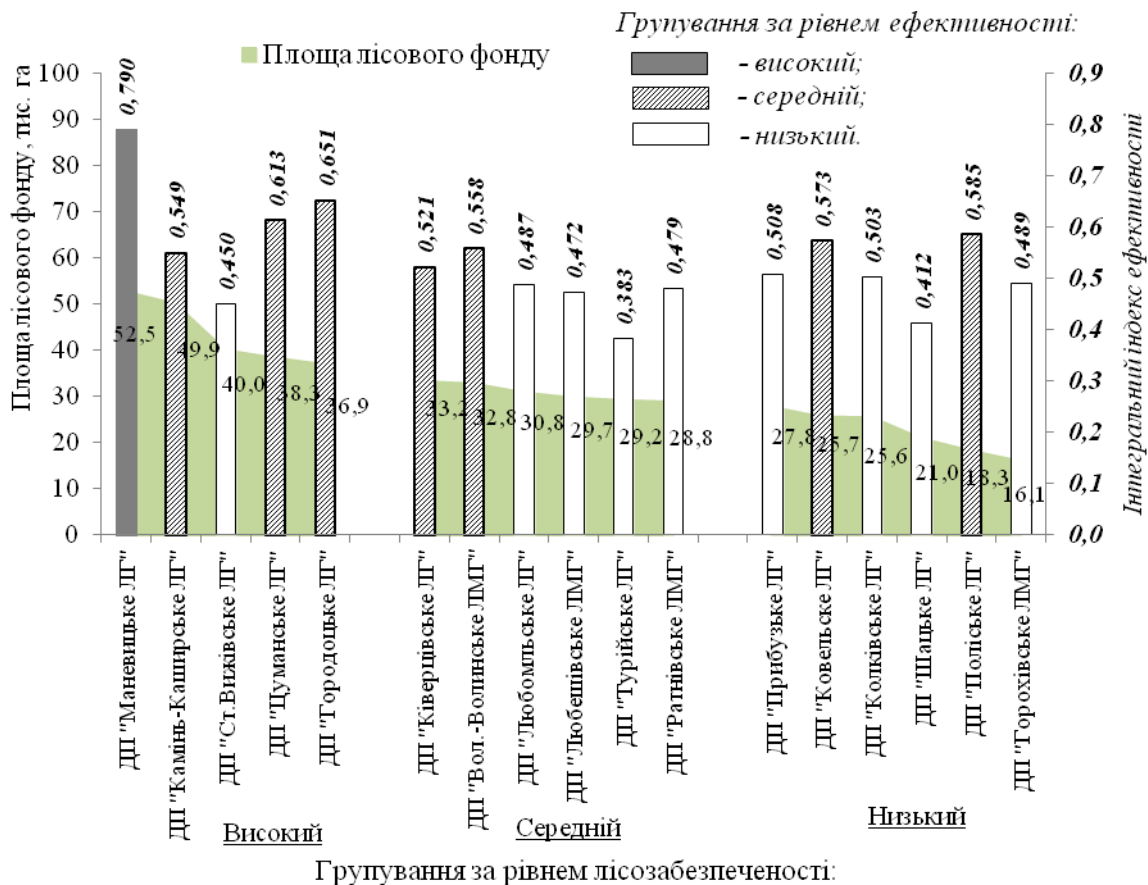

Рис. 2. Групування державних лісгосподарських підприємств Волинської області за рівнем лісозабезпеченості та інтегральним індексом еколого-економічної ефективності діяльності, 2013–2015 рр. (розроблено автором)

З метою інтерпретації результатів оцінки розроблено матрицю вибору базових положень стратегії забезпечення еколого-економічної ефективності діяльності державних лісгосподарських підприємств залежно від інтегральної індексної оцінки. Для кожного лісгосподарського підприємства розроблено індивідуальний комплекс заходів щодо підвищення еколого-економічної ефективності на найближчу перспективу. Запропоновано зосередити зусилля на реалізації програми антикризових заходів у Турійському, Шацькому, Старовижівському, Любешівському та Ратнівському держлісгоспах, урахувавши потужний лісоресурсний потенціал трьох останніх.

У третьому розділі «Підвищення еколого-економічної ефективності лісокористування на засадах державно-приватного партнерства» обґрунтовано перспективні напрями забезпечення еколого-економічної ефективності лісокористування та регіональні пріоритети її підвищення. Запропоновано напрями поширення партнерських відносин у різних сегментах лісового господарства.

За результатами теоретичних узагальнень та аналізу рівня еколого-економічної ефективності діяльності постійних лісокористувачів багатолісного регіону окреслено такі напрями її підвищення, як: диверсифікація лісогосподарювання; кооперація із суб'єктами аграрного підприємництва; удосконалення виробничо-технічної бази лісозаготівлі та лісопереробки; забезпечення комплексного використання лісоресурсного потенціалу; покращення системи просування лісопродукції та розширення переліку лісових послуг на міжнародному, національному й регіональному ринках (рис. 3).

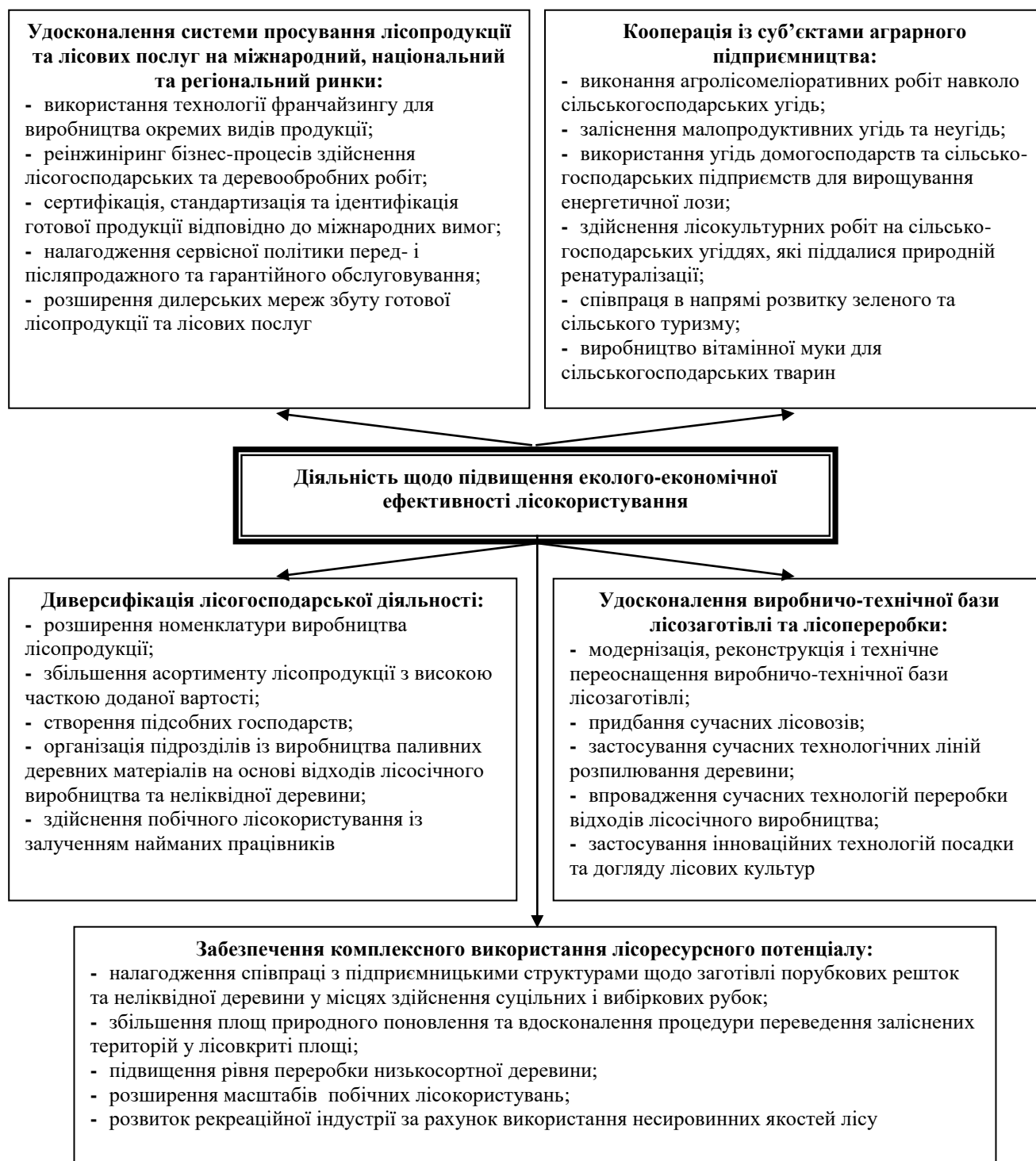

Рис. 3. Напрями підвищення еколого-економічної ефективності лісокористування в сучасних умовах (розроблено автором)

Встановлено, що суттєве підвищення рівня еколого-економічної ефективності лісокористування можливе за умови інституціоналізації у сфері лісового господарства угод державно-приватного партнерства. Запропоновано використовувати дві основні його форми: перша базується на передачі прав тимчасового користування лісовими та лісогосподарськими активами від державного до приватного партнера; друга передбачає членство державного та приватного партнерів у статутних та нестатутних лісогосподарських об'єднаннях. Виходячи з форми державно-приватного партнерства має формуватися і система регулювання партнерських відносин у лісовому господарстві.

Система регулювання партнерських відносин за першою формою передбачає безпосередній вплив обласних управлінь лісового і мисливського господарства на взаємодію державного й приватного партнера, за другою – відрізняється від попередньої тим, що органи місцевого самоврядування є не суб'єктами, а об'єктами регулювання.

Доведено необхідність використання базових моделей укладання угод державно-приватного партнерства в лісовому господарстві, зокрема державне лісогосподарське підприємство здійснює весь комплекс робіт щодо проведення рубок головного користування та інших видів рубок, але передає приватному оператору право використання неліквідної деревини, недеревної сировини та несировинних якостей лісу, а також ведення мисливського господарства та здійснення рекреаційного лісокористування.

Розроблено модель формування кластерного утворення щодо заготівлі й переробки лісосічних відходів та відходів деревообробки з метою збільшення обсягів виробництва деревних паливних ресурсів. Інноваційним ядром такого кластера визначено державні лісогосподарські підприємства, а його учасниками – приватні суб'єкти, що спеціалізуються на виробництві паливних деревних ресурсів, органи місцевого самоврядування, які зацікавлені в нарощенні енергетичного потенціалу територіальних громад і здешевленні енергоносіїв як для домашніх господарств, так і закладів комунальної інфраструктури.

Обґрунтовано, що в короткостроковій перспективі найбільш прийнятною для імплементації формою державно-приватного партнерства є саме кластерне утворення. Виходячи з практики використання лісосічних відходів і відходів деревообробки, запропоновано впровадити цей вид партнерських відносин у формі реалізації пілотного проекту створення лісового кластера на прикладі Волинської області (рис. 4). Це пов'язано з тим, що протягом 2011–2015 рр. використання відходів лісозаготівель та відходів від переробки в регіоні забезпечували лише окремі лісокористувачі в структурі Волинського обласного управління лісового та мисливського господарства.

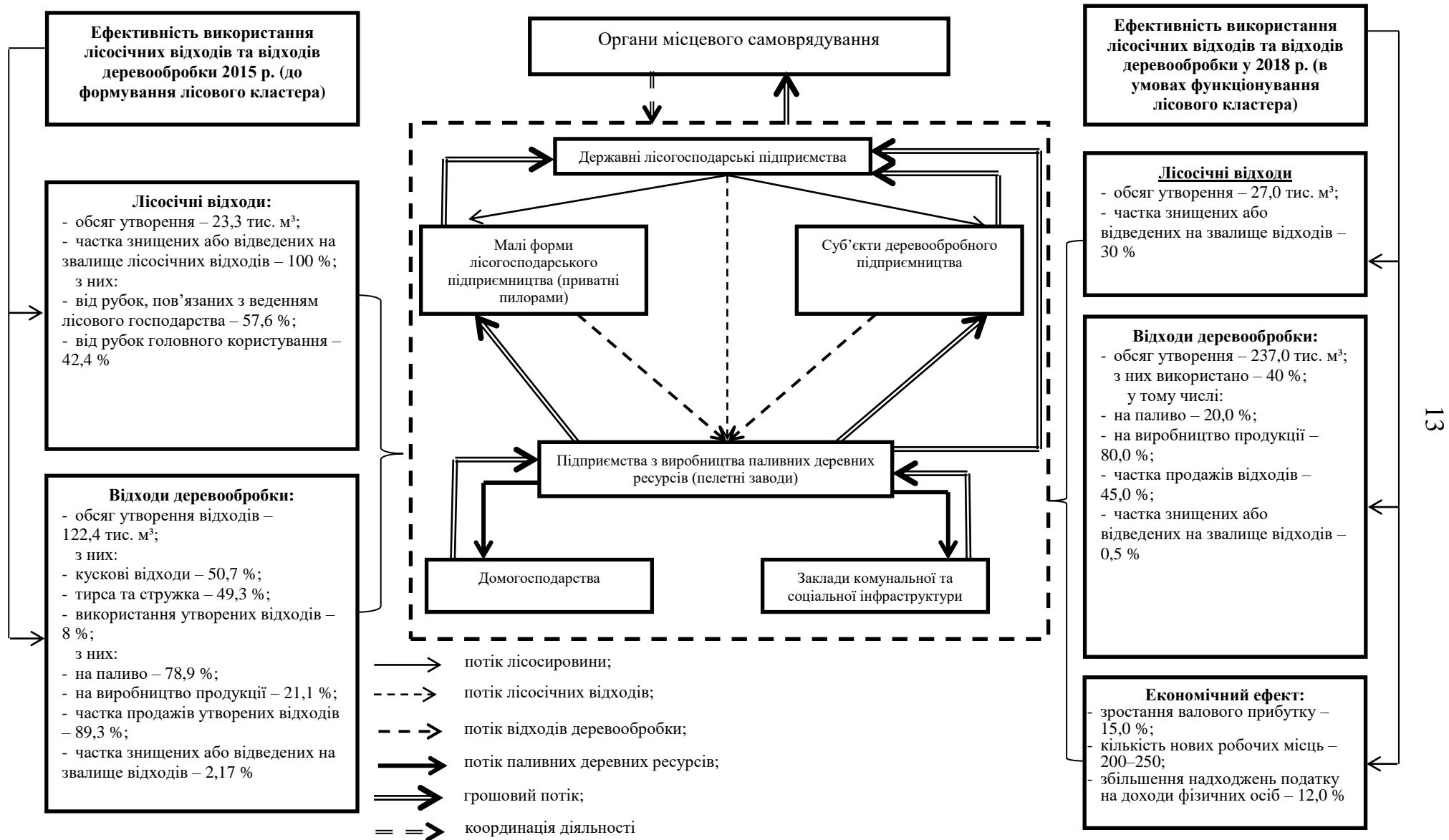

Рис. 4. Структура державно-приватного партнерства кластерного типу у сфері заготівлі та переробки деревних відходів (розроблено автором)

За експертними оцінками обґрунтовано висновок, що формування кластерного утворення дасть змогу на лісогосподарських підприємствах Волинської області знизити на 70 % знищення або відведення на звалища лісосічних відходів, підвищити частку (до 80 %) використання відходів деревообробки для виробництва продукції. Це сприятиме суттєвому нарощенню обсягів виробництва паливних деревних ресурсів і валового прибутку підприємств на 15 %, надходжень податку на доходи фізичних осіб до місцевих бюджетів на 12 %; створенню додатково до 200–250 робочих місць.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі розроблено теоретико-методологічні засади та практичні рекомендації щодо підвищення еколого-економічної ефективності лісокористування на основі державно-приватного партнерства, які передбачають передачу в тимчасове користування лісових та лісогосподарських активів, а також входження суб'єктів лісогосподарського підприємництва до статутних та нестатутних лісогосподарських об'єднань.

1. Встановлено, що еколого-економічна ефективність лісокористування є комплексним поняттям, яке передбачає пошук оптимальних господарських рішень, котрі забезпечать системне, раціональне та невиснажливе використання обмежених сировинних і несировинних ресурсів лісу на всіх стадіях відтворювального процесу. Це дасть змогу максимізувати вигоди постійних лісокористувачів та інших суб'єктів лісогосподарського підприємництва на основі узгодження національних, регіональних та локальних господарських і природоохоронних пріоритетів лісокористування.

2. Доведено, що основними резервами підвищення еколого-економічної ефективності лісокористування в умовах поглиблення інституціональних перетворень у лісоресурсній сфері є: розширення площі земель лісогосподарського призначення; нарощення обсягів та зменшення втрат лісосировини; збільшення масштабів рекреаційного лісокористування; екологізація лісогосподарської діяльності. Базовою інституціональною передумовою ефективнішого використання вказаних резервів визначено впровадження угод державно-приватного партнерства.

3. Розроблено організаційно-економічні засади імплементації угод державно-приватного партнерства у лісокористуванні, які передбачають віднесення лісових та лісогосподарських активів до сфер застосування партнерських відносин, ідентифікацію форм партнерської взаємодії, специфікацію державних та приватних партнерів, що дасть можливість диверсифікувати джерела інвестиційного забезпечення реалізації лісогосподарських та лісоохоронних проектів постійних лісокористувачів та підвищити еколого-економічну ефективність лісокористування.

4. Встановлено, що підвищення еколого-економічної ефективності лісокористування у багатолісному регіоні залежить від рівня лісозабезпеченості постійних лісокористувачів і результативності використання сировинної та несировинної складової лісоресурсного потенціалу. З метою врахування

територіальних відмінностей результативності лісокористування сформовано та апробовано методичний підхід до оцінки рівня еколого-економічної ефективності діяльності постійних лісокористувачів регіону, який передбачає розрахунок індивідуальних і групових (критеріальних) індексів у розрізі різних сфер (лісогосподарська, деревообробна, фінансово-економічна, бюджетоутворююча та соціальна), а також інтегрального індексу з метою виявлення резервів та формування положень стратегії на основі порівняння рівнів ефективності та лісозабезпеченості.

5. Обґрунтовано напрями підвищення еколого-економічної ефективності лісокористування, які враховують сучасні тренди розвитку національного лісового сектору, фінансові можливості постійних лісокористувачів та особливості лібералізації ринку лісопродукції, передбачають диверсифікацію лісогосподарської діяльності, забезпечення комплексного використання лісоресурсного потенціалу, удосконалення виробничо-технічної бази лісозаготівель та лісопереробки, кооперацію із суб'єктами аграрного підприємництва, поліпшення системи просування лісопродукції та лісових послуг на міжнародний, національний і регіональний ринки.

6. Запропоновано альтернативні підходи до формування системи регулювання партнерських відносин у лісовому господарстві, які базуються на передачі прав тимчасового користування на землі лісового фонду та інші лісові й лісогосподарські активи, а також входженні суб'єктів лісогосподарського підприємництва до статутних та нестатутних лісогосподарських об'єднань, що сприятиме посиленню інвестиційної привабливості та конкурентоспроможності постійних лісокористувачів.

7. Визначено регіональні пріоритети підвищення ефективності лісокористування у Волинській області з урахуванням рівня лісозабезпеченості, результатів порівняльної оцінки діяльності державних лісогосподарських підприємств, що передбачають інституціоналізацію різноманітних моделей укладання угод держано-приватного партнерства між постійними лісокористувачами та підприємницькими структурами. Це дасть можливість більш раціонально використовувати неліквідну складову лісоресурсного потенціалу та несировинні якості лісу.

8. Аргументовано доцільність упровадження в лісогосподарську діяльність у короткостроковій перспективі державно-приватного партнерства кластерного типу, зокрема у сфері використання лісосічних відходів та відходів деревообробки з метою зменшення втрат лісосировини та підвищення рівня капіталізації лісових активів на основі узгодження інтересів державних підприємств, суб'єктів малого, середнього та великого бізнесу на стадіях лісозаготівлі, деревообробки і побічного лісокористування.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія

1. Карпук А. І., Шестак М. Л. Стратегічні пріоритети ефективного розвитку лісоресурсної сфери: [монографія]. Луцьк: Твердиня, 2015. 368 с. *(Здобувачем розкрито теоретичні основи ефективного використання*

лісоресурсного потенціалу, ідентифіковано форми державно-приватного партнерства).

**Статті у наукових фахових виданнях України,
включених до міжнародних наукометричних баз даних:**

2. Шестак М. Особливості формування системи управління ефективністю у лісовому комплексі // Економіка природокористування і охорони довкілля. 2014. С. 98–100.

3. Шестак М. Формування державно-приватних партнерств у лісовому господарстві: пріоритети та механізми // Економіст. 2014. № 4. С. 25–27.

4. Шестак М. Л. Основоположні засади державного регулювання інвестиційної діяльності в Україні // Вчені записки Університету «КРОК». 2014. Вип. 35. С. 94–99.

5. Голян В., Мельник Т., **Шестак М.** Інвестиційна діяльність суб'єктів лісогосподарського підприємництва: основні проблеми, передумови та пріоритетні напрями вдосконалення // Економіст. 2014. № 6. С. 22–28. *(Здобувачем проаналізовано вплив інвестиційної діяльності на рівень економічної ефективності лісокористування).*

6. Шестак М. Л. Теоретичний аналіз змісту та особливостей застосування категорії «економічна ефективність» // Економічний форум. 2014. № 3. С. 12–17.

7. Шестак М. Л. Державно-приватне партнерство в лісовому господарстві: перспективні напрями та проблеми інституціоналізації // Економіст. 2015. № 2. С. 44–46.

8. Шестак М. Л. Угоди державно-приватного партнерства в лісовому господарстві: диверсифікація та вибір сучасних форм // Економіст. 2015. № 3. С. 30–32.

9. Карпук А. І., **Шестак М. Л.** Інституціональні передумови підвищення еколого-економічної ефективності лісокористування // Економіст. 2015. № 10. С. 3–7. *(Здобувачем визначено інституціональне підґрунтя підвищення еколого-економічної ефективності лісокористування).*

10. Карпук А. І., **Шестак М. Л.** Особливості реалізації механізму екологічного страхування лісокористування // Економічний форум. 2015. № 2. С. 137–141. *(Здобувачем розкрито вплив екологічного страхування на інтенсивність відтворення лісоресурсного потенціалу).*

11. Карпук А. І., **Шестак М. Л.** Еколого-економічна ефективність лісокористування: напрями та механізми підвищення // Економіка природокористування і охорони довкілля. 2015. С. 165–172. *(Здобувачем розроблено механізми підвищення еколого-економічної ефективності лісокористування).*

12. Шестак М. Л. Кластери як інституціональна передумова підвищення еколого-економічної ефективності лісокористування // Агросвіт. 2016. № 22. С. 24–27.

13. Шестак М. Л. Інноваційно-інвестиційне забезпечення переробки деревних відходів на основі кластеризації лісгосподарської діяльності // Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 22. С. 42–44.

Тези наукових доповідей:

14. Шестак М. Л. Економічні моделі розвитку державних підприємств в умовах сучасного ринку (досвід Польщі) // Інноваційні наукові технології: передовий світовий досвід: Міжнародна науково-практична конференція, м. Кіровоград, 5 листопада 2012 року: тези доповіді. Кіровоград, 2012. Т. II. С. 188–194.

15. Шестак М. Л. Інвестиційна політика у сучасній Україні в контексті формування ринкової економіки // Становлення і розвиток української державності: історія, сучасність, зарубіжний досвід: X Всеукраїнська науково-практична конференція, м. Київ, 6 листопада 2014 року: тези доповіді. К., 2014. Вип. 12. С. 183–184.

16. Шестак М. Впровадження державно-приватних партнерств як чинник підвищення ефективності лісгосподарської діяльності // Збалансоване природокористування: традиції та інновації: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 16–17 жовтня 2014 року: тези доповіді. К., 2014. С. 181–182.

17. Шестак М. Державно-приватне партнерство в контексті підвищення еколого-економічної ефективності лісокористування // Принципи нової економіки України та формування її фінансово-інвестиційної основи: Міжнародна науково-практична конференція, м. Дніпропетровськ, 10–11 квітня 2015 року: тези доповіді. Дніпропетровськ, 2015. С. 113–116.

18. Шестак М. Л. Тенденції та закономірності ефективності відтворення, використання та охорони лісових ресурсів в Україні // Проблеми фінансово-економічного розвитку підприємницької діяльності: Міжнародна науково-практична конференція для студентів, аспірантів та молодих вчених, м. Київ, 17–18 квітня 2015 року: тези доповіді. К., 2015. С. 56–60.

19. Шестак М. Л. Концептуальні основи розвитку державно-приватного партнерства у лісоресурсній сфері // Розвиток нової економічної системи на світовому, державному та регіональному рівнях: Міжнародна науково-практична конференція, м. Львів, 30–31 січня 2015 року: тези доповіді. Львів, 2015. Ч. 2. С. 36–39.

АНОТАЦІЯ

Шестак М. Л. Еколого-економічна ефективність лісокористування на засадах державно-приватного партнерства. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук зі спеціальності 08.00.06 «Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища». – Національний університет біоресурсів і природокористування України, Київ, 2017.

У дисертаційній роботі розкрито теоретико-методологічні засади дослідження еколого-економічної ефективності лісокористування, зокрема власне зміст цього поняття, запропоновано методичні підходи до оцінки ефективності господарської діяльності суб'єктів лісогосподарського підприємництва, сформовано інституціональне підґрунтя імплементації державно-приватного партнерства як базової детермінанти підвищення еколого-економічної ефективності лісокористування.

Здійснено оцінку тенденцій та закономірностей відтворення, використання й охорони лісових ресурсів України, проаналізовано основні показники еколого-економічної ефективності лісокористування у багатолісному регіоні, проведено інтегральне оцінювання ефективності функціонування державних лісогосподарських підприємств.

Запропоновано напрями підвищення еколого-економічної ефективності лісокористування в сучасних умовах. Розроблено альтернативні варіанти регулювання партнерських відносин у лісовому господарстві за умови передачі прав тимчасового лісокористування, а також входження державних та приватних партнерів до статутних і нестатутних лісогосподарських об'єднань. Сформовано інституціональне забезпечення підвищення еколого-економічної ефективності лісокористування на основі впровадження угод державно-приватного партнерства у різні сегменти лісового господарства.

Ключові слова: ефективність, лісокористування, лісові ресурси, державно-приватне партнерство, кластер, лісоресурсний потенціал.

АННОТАЦИЯ

Шестак М. Л. Эколого-экономическая эффективность лесопользования на основе государственно-частного партнерства. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.06 «Экономика природопользования и охраны окружающей среды». – Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины, Киев, 2017.

В диссертационной работе раскрыты теоретико-методологические основы исследования эколого-экономической эффективности лесопользования, в частности содержание этого понятия, предложены методические основы оценки эффективности хозяйственной деятельности субъектов лесного предпринимательства, сформирована институциональная основа имплементации государственно-частного партнерства как базовой детерминанты повышения эколого-экономической эффективности лесопользования.

Эколого-экономическая эффективность лесопользования в рыночных условиях рассматривается как комплексное понятие, включающее поиск оптимальных хозяйственных решений, которые обеспечат системное, рациональное и устойчивое использование ограниченных ресурсов леса на всех стадиях воспроизводственного процесса, что позволит максимизировать

выгоды на основе согласования национальных, региональных и локальных приоритетов.

Определены основные резервы повышения эколого-экономической эффективности лесопользования, а именно: расширение площадей земель лесохозяйственного назначения; наращивание объёмов и уменьшение потерь лесного сырья; увеличение масштабов рекреационного лесопользования; экологизация лесохозяйственной деятельности. Обосновано, что важной составляющей такого повышения является сокращение неочищенных площадей, количества лесных пожаров и соответственно площади лесных земель, пройденных пожарами, быстрая и оперативная уборка, локализация сгоревшего и повреждённого леса, а также утилизация и дальнейшая переработка сгоревшей и повреждённой лесной продукции.

Доказана целесообразность формирования механизма имплементации институтов государственно-частного партнёрства в лесное хозяйство, предусматривающего идентификацию сфер использования и форм партнёрских отношений, спецификацию государственных и частных партнёров.

Обобщены тенденции и закономерности воспроизводства, использования и охраны лесных ресурсов Украины, в частности проанализирована динамика объёмов продукции, работ и услуг лесного хозяйства и заготовки древесины на протяжении 1997–2015 гг., динамика площадей воспроизводства лесов путём посадки и посева, а также естественного возобновления. Осуществлён анализ показателей эколого-экономической эффективности функционирования лесохозяйственных предприятий, подчинённых Волынскому областному управлению лесного и охотничьего хозяйства, в разрезе лесохозяйственной, лесопромышленной, финансово-экономической, бюджетобразующей и социальной деятельности постоянных лесопользователей. Детально проанализированы основные тенденции образования и использования древесных отходов, в том числе лесосечных, полученных от рубок главного лесопользования и рубок, связанных с ведением лесного хозяйства.

Предложена авторская методика проведения сравнительной интегральной оценки эффективности функционирования государственных лесохозяйственных предприятий, предполагающая расчёт показателей в разрезе следующих критериев: эффективность лесохозяйственной, деревообрабатывающей, финансово-экономической, бюджетобразующей и социальной деятельности. С использованием предложенной методики выполнен расчёт показателей и группирование государственных лесохозяйственных предприятий за уровнем лесобеспеченности и интегральным индексом эффективности деятельности за период 2013–2015 гг.

С целью интерпретации результатов оценки эффективности деятельности государственных лесохозяйственных предприятий разработана матрица выбора стратегии ее обеспечения в зависимости от результатов интегральной индексной оценки, что позволило подобрать для каждого лесохозяйственного предприятия индивидуальный комплекс соответствующих мер на ближайшую перспективу.

Обоснованы направления повышения эколого-экономической эффективности лесопользования в современных условиях, которые предусматривают диверсификацию лесохозяйственной деятельности, обеспечение комплексного использования лесоресурсного потенциала, совершенствование систем продвижения лесопродукции и лесных услуг на международный, национальный и региональный рынки, улучшение производственно-технической базы лесозаготовок и лесопереработки, кооперацию с субъектами аграрного предпринимательства. Разработаны системы регулирования партнёрских отношений в лесном хозяйстве при условии передачи прав временного лесопользования, а также вхождения государственных и частных партнёров в уставные и неуставные лесохозяйственные объединения.

Сформировано институциональное обеспечение повышения эколого-экономической эффективности лесопользования на основе внедрения соглашений государственно-частного партнёрства в различные сегменты лесного хозяйства. Предложена его структура в форме кластерного образования в сфере заготовки и переработки древесных отходов, которая предполагает вовлечение в процесс производства продукции с лесосечных отходов и отходов деревообработки государственных и малых форм лесохозяйственного предпринимательства, субъектов деревообрабатывающего предпринимательства, домохозяйств, предприятий по производству топливных древесных ресурсов.

Ключевые слова: эффективность, лесопользование, лесные ресурсы, государственно-частное партнёрство, кластер, лесоресурсный потенциал.

ANNOTATION

Shestak M. L. Environmental and economic efficiency of forest management on the basis of public-private partnership. – The Manuscript.

Thesis for a scientific degree of Candidate of Economics on specialty 08.00.06 Economics of Nature Use and Environment Protection. – The National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, 2017.

The thesis paper deals with theoretical and methodological foundations of research of ecological and economic efficiency of forest management; in particular the environmental and economic efficiency of forest management has been addressed, methodical foundations to assess the efficiency of forestry enterprises business operations have been suggested; the institutional grounds for implementation of public-private partnership as an underlying determinant for increasing environmental and economic efficiency of forest management have been elaborated.

The trends and regularities of reproduction, use and protection of Ukrainian forest resources have been assessed, the main indicators of environmental and economic efficiency of forest management in a heavily forested region have been analysed, and an integral efficiency estimation of state forestry enterprises of the region has been conducted.

The directions to improve environmental and economic efficiency of forest management under modern conditions have been suggested. The partnership relations governing systems for forest management have been elaborated, which include: transmission of rights for temporary forest management, as well as public and private partners entering into statutory and non-statutory unions. An institutional support for increasing environmental and economic efficiency of forest management based on implementation of public-private partnership agreements into different fields of forest management has been formed.

Key words: efficiency, forest management, forest resources, public-private partnership, cluster, forest-resource potential.

Підписано до друку 24.04.2017 р. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 0,9. Тираж 100. Зам. № 5.

Видавництво «ДКС центр»
04073, Україна, м. Київ, Куренівський провулок, 17